

Instytut Pamięci Narodowej - Kraków

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/publikacje/ksiazki-krakow/30790,Od-uleglosci-do-niezaleznosci-Literaci-i-literatura-w-latach-1944-1989-1990.html>
25.04.2024, 18:07

Od uległości do niezależności. Literaci i literatura w latach 1944-1989/1990

Justyna Błażejowska, Cecylia Kuta, *Od uległości do niezależności. Literaci i literatura w latach 1944-1989/1990*, Kraków 2013, 235 s.

Książka powstała w ramach projektu edukacyjnego Instytutu Pamięci Narodowej „Rok Kultury Niezależnej”. Pierwotnym celem powstania publikacji było przedstawienie postaw literatów od połowy lat siedemdziesiątych do końca lat osiemdziesiątych XX w. Okres ten w dziejach PRL był wyjątkowy ze względu na powstanie i istnienie jawnych i podziemnych struktur opozycyjnych. Część z krępowanych więzami cenzury, kontrolowanych przez reżim i – będącą na jego usługach – tajną policję twórców zaczęła upominać się o swoje prawa. Nie byli tylko biernymi obserwatorami rzeczywistości i beneficjentami dokonujących się wówczas przemian, lecz aktywnymi uczestnikami procesu poszerzania swobód.

Dla pełniejszego ukazania tematu niezbędne okazało się jednak zaprezentowanie postaw i twórczości okresu stalinizmu, światopoglądowej ewolucji i – początkowo nieśmiałych, ale z czasem coraz odważniejszych – protestów przeciw polityce kulturalnej państwa. Temu poświęcony został rozdział pierwszy, z oczywistych powodów będący wyłącznie ogólnym zarysem zagadnienia. Drugi dotyczy lat 1976-1989/90, w których twórcy, dzięki narodzinom podziemnego ruchu wydawniczego, uzyskali możliwość druku swych dzieł poza zasięgiem cenzury. Jednocześnie podejmowali i wspierali cały szereg niezależnych inicjatyw, przyczyniając się do odbudowy krwioobiegu życia umysłowego w Polsce. W rozdziale trzecim mowa o ZZLP/ZLP – związku zorganizowanym tak, aby poddać go kontroli władzy, i próbach pozbycia się tej kurateli. Czwartym – o działaniach aparatu

bezpieczeństwa prowadzonych zarówno przeciwko pojedynczym pisarzom, jak i ich określonym grupom. Przy czym i tu – ponieważ jest to przedmiotem odrębnego projektu badawczego IPN – zrezygnowano ze szczegółowego opisu, naświetlając jedynie wybrane aspekty problemu. Dalsza część albumu zawiera przykładowe wykazy autorów publikujących w drugim obiegu oraz recenzje ukazujących się w nim książek, sporządzone zarówno na potrzeby Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, jak i czynników partyjnych.

Literatura niezależna, która rozwijała się w Polsce od 1976 r., była przejawem dążeń narodu do odzyskania suwerenności, niezależności duchowej, intelektualnej i kulturowej, której usiłowano go pozbawić od momentu zainstalowania się systemu komunistycznego. Dążący do przełamania monopolu informacyjnego komunistów, niezależni twórcy spełniali ważną rolę w walce Polaków o zachowanie tożsamości.

Z recenzji prof. Włodzimierza Boleckiego:

Opowieść o ewolucji, jaką przeszła literatura i pisarze w PRL (najdosłowniej „od uległości do niezależności”), która jest rdzeniem albumu, to znakomite studium historyczne o bezsprzecznych walorach naukowych. [...] Poznawcze i dydaktyczne walory tego albumu to nie tylko zasługa świetnego wykładu, lecz także znakomitego pomysłu, żeby część narracyjną albumu wzbogacić o rozmaite materiały ikonograficzne oraz o kapsuły tekstowe zawierające fragmenty dokumentów w ramkach w formie cytatów. Fotografie, materiały operacyjne MSW, różne archiwalia znajdujące się w zbiorach IPN, reprodukcje tekstów, okładek książek, utworów – wszystko to nie tylko stanowi znakomity materiał ilustracyjny, ale przede wszystkim dodatkowy, niezwykle bogaty komentarz do toku głównej narracji autorek albumu.

Z recenzji dr. hab. prof. UJ Macieja Urbanowskiego:

Powstała rzecz atrakcyjna i świetnie udokumentowana, mająca przy tym – o czym wspominają w przedmowie Autorki – charakter albumu, w którym bogata ikonografia jest precyzyjnie spleciona z wywodem historycznym [...]. Historyczne uogólnienie zderza się z dokumentem i konkretnym świadectwem, a czytelnik ma świetną okazję zobaczyć omawiane w tomie zagadnienia z rozmaitych perspektyw.

SPIS TREŚCI

- Wstęp
- Justyna Błażejowska, *O losie pisarza polskiego 1944–1976*
- Cecylia Kuta, *Literatura i literaci w latach 1976–1989/1990*
- Justyna Błażejowska, *Z dziejów Związku Zawodowego Literatów Polskich/Związku Literatów Polskich*
- Cecylia Kuta, *O działaniach aparatu represji wobec literatów*
- *Przez pryzmat bezpieki i partii*

Gdzie kupić publikacje:

[Kraków](#)